

УДК 655.5 (091)

Українська книга як засіб національно-культурного відродження 1917–1920 рр.: аспект державної підтримки друку

Тарас Гринівський,
канд. н. із соц. комунік., доц.

Чернівецький національний
університет імені Юрія
Федьковича

вул. М. Коцюбинського, 2,
58012, Чернівці, Україна
e-mail: taraskone@gmail.com

© Гринівський Т., 2018

У статті розглянуто розвиток українського книговидання 1917–1920 рр., а також заходи різних урядів на його підтримку, проаналізовано їхню результативність.

Ключові слова: українське книгодрукування, державна підтримка друку, статистика друку.

Постановка проблеми

Будь-яке національне пробудження у політичному та економічному планах завжди, де-юре, повинно супроводжуватися культурологічним злетом. Видавнича справа є однією зі складових цієї сфери. Проте, як у багатьох правилах є винятки, так і в цьому питанні є свої особливості. Український народ за останні сто років пройшов декілька етапів національного самостворення. Маємо на увазі 1917–1920, початок 1990-х, 2004–2005 роки, які були знаковими в історії української нації. Подібні процеси бачимо і зараз. Однак не завжди ці події супроводжувалися національно-культурним злетом у довготривалій перспективі з тих чи інших причин. Тому вважаємо за потрібне проаналізувати видавничі процеси періоду Української революції, аби визначити позитивні моменти, недоліки та прорахунки влади і причини проблем та невдач, щоби вкотре не повторювати помилок.

Аналіз стану розробки проблеми

Про становлення та розвиток національної видавничої справи періоду революцій 1917–1920 рр. сказано уже чимало. Цю тему під різним кутом висвітлювали Я. Дашкевич, Т. Ківшар, М. Тимошик, М. Низовий, Г. Рудий, В. Хоню, Н. Зелінська, Е. Огар тощо. Наприкінці 2017 р. вийшов друком черговий номер наукового часопису “Образ”, присвячений тогочасним виданням. Проте більшість досліджень

цього випуску стосувалася періодичних видань, майже залишивши поза увагою книгодрук. Тому варто заповнити цю прогалину. Мета нашого дослідження — проаналізувати розвиток українського книгодрукування періоду 1917–1920 рр. через призму державної політики тогочасних урядів у сфері видавничої справи.

Завдання статті

1. Розглянути стан національного книговидавництва на 1917–1920 роки.
2. Виокремити ключові аспекти державної політики різних урядів у сфері видавничої справи.
3. Визначити результативність урядових програм.

Виклад основного матеріалу

Новий період розвитку української видавничої справи на початку ХХ ст. розпочався в 1917 р. Поштовхом для нього стали революційні події в Російській імперії: Лютнева революція, утворення Української Центральної Ради (УЦР) та проголошення Української Народної Республіки (УНР).

Уже з перших днів свого існування УЦР приділяла увагу створенню видавництва і друкарень, налагодженню книговидавничої та бібліотечної справи. До складу УЦР входили високоосвічені люди, які розуміли, що без розвитку українського книгодрукування та преси неможливий і поступ національного відродження народу. “Народ без преси — це є глухий, безсловесний дикун, голосу якого ніхто не чує, до якого ніхто не прислухається. В розвинутому суспільстві ми бачимо широку хвилю друкованого слова (у вигляді книжки, газети, журналу), бачимо, як різні груповки намагаються використати друковане слово для впливу на широкі маси населення”, — писав В. Ігнатієнко [6, с. 5].

Одразу були скасовані усі заборони царського уряду, надавалися рівні права і можливості у матеріальному та культурному розвитку не лише українцям, а й усім іншим націям і народностям, які проживали на території України, про що зазначалося в Універсалах УЦР, а також у постанові від 1 грудня 1917 р.

Наприкінці 1917 р. засновуються державні органи керівництва книговидавничою справою. Було ухвалено Закон про передачу секретаріату освіти всіх шкіл і просвітніх установ, які існували в УНР, а на початку 1918 р. у складі Міністерства народної освіти утворився видавничий відділ [12, с. 114].

У цілому ж весь 1917 р. характеризувався “книжковим бумом”. “Відродження нашого національного життя з початком революції викликало нечуваний попит на українську книжку, й за короткий час весь книжковий запас, який був по книгарнях, вичерпався без останку, отже, зразу появилася потреба не тільки у виданні нових книжок і брошур, які б відповідали на питання дня, а й в перевиданні давніших творів літератури, особливо таких, що цікаві з погляду моменту

і сприяють пробудженню чуття національної свідомості”, — писав Д. Дорошенко [3].

Подібне читаємо на сторінках часопису “Книгар”: “Засновуються нові і поширюють свою діяльність старі наші книгарні, полиці яких швидко наповнюються новою літературою і так само швидко порожніють з огляду на величезний рух рідної книжки до села, де неймовірною ходою розвивається національна свідомість” (1, 3). І як висновок: “Немає книжки!” — такий чується звідусіль крик, викликаний тим голодом на книжку, якого й задовольнити зараз неможливо” [4, с. 52].

Для поліпшення ситуації чимало видавництв отримували від уряду безвідсоткові позики, що сприяло активізації їх діяльності. Зважаючи на це, окрім поновлення або посилення роботи старих видавничих осередків, а саме: “Час”, “Дзвін”, “Вік”, “Криниця”, “Друкарь”, утворювались нові громадські видавництва (“Вернигора”, “Шкільна справа”, “Серп і молот” та ін.), а також приватні — М. Грушевського, М. Грінченкової, В. Резніченка тощо.

Характерною ознакою даного періоду є те, що всі ці видавництва знаходилися не лише у великих містах і культурних центрах, а й у найвіддаленіших куточках України. Дослідник М. Пакуль зазначав: “Кожна більш-менш значна кооперативна організація, який-небудь районний союз, розташований в захолюсному Єлисаветграді, Охтирці і т. д., поспішали придбати друкований орган і видавати які-небудь худенькі брошури” [11, с. 125].

У 1917 р. в Україні налічувалося 78 державних і приватних видавництв, а також різних товариств, об’єднань, громадських організацій, тобто таких видавничих осередків, що мали свою окрему назву і видавали більш як дві книжки. Ще й самі автори та різні приватні особи також намагалися займатися друком. Як зазначав у 20-х роках ХХ ст. Ю. Меженко, “зараз навіть не маємо можливості підрахувати точно всю ту повинь провінціальної продукції різних “Атось”, “Сіяч”, “Промінь”, “Досвід”, “Земля”, “Зерно” і т. д.” [9, с. 5].

Окрім українських, існували видавництва, що друкували книжки російською, єврейською, польською та іншими мовами. Наприклад, російські книжки друкували 68 видавництв переважно у великих містах — Києві (23), Одесі (16), Харкові (11) та інші [9, с. 29]. Видання іншими мовами цього року налічували в цілому 174 назви, що складало лише 5,9 відсотка від загальної кількості назв.

На початку друкувалися переважно заклики, відозви, листівки, прокламації, далі — брошури. “Брошура справді знайшла колосальний нечуваний доти збут, розходячись сотнями тисяч примірників...” [4, с. 53].

Така їхня популярність, вважаємо, була спричинена кількома аспектами:

– примітивність і простота побудови не вимагала багато праці;

- оперативність підготовки таких видань давала змогу швидко реагувати на запити населення;
- через нестабільну політичну ситуацію видавці не ризикували братися за підготовку до друку великообсягових видань, оскільки це потребувало значного часового проміжку;
- слабке післявоєнне технічне забезпечення.

Проте згодом популярністю стали користуватися й інші види видань. “... Тепер навіть малосвідомі круги починають питати за поважнішою літературою, белетристикою, наукою, солідною популяризацією, творами на теми культурного життя, ґрунтовнішою публіцистикою і т. п.”, — писав С. Єфремов [4, с. 53].

Найбільше уваги приділялося виданню українських підручників. Їх тиражі сягали за 250 тис. примірників. І це не дивно, оскільки вони отримували підтримку Центральної Ради. Так, на початку 1918 р. було ухвалено два законопроекти про виділення коштів на видання шкільних підручників у розмірі 5 млн. крб. і надання кредиту в 10 млн. крб. Значне місце серед видавничого репертуару належало красному письменству. Були видані твори Т. Шевченка, Б. Грінченка, І. Франка, М. Коцюбинського та інші, а також зарубіжних авторів у перекладі українською мовою. Для дітей у 1917 р. вийшло понад 20 назв книг. Популярністю користувалися видання наукового спрямування з питань вивчення української мови, історії України, літератури, природничих наук тощо. І все це виходило не знаними на ті часи накладками.

На жаль, кількість не завжди відповідала якості. Поліграфічне оформлення більшості видань перебувало на низькому рівні. Це спонукало свідому частину української інтелігенції підготувати письмове звернення до видавництва. Ось його фрагмент: “Більше дбання, більше охайності, більше пошани до книги — то і ця пошана переходить в маси і сама книга більше культурної роботи зробить” [5, с. 252].

Літературний рівень багатьох видань потребував удосконалення. Так, після випуску видавництвом “Криниця” першого та другого томів повного зібрання творів М. Коцюбинського з’ясувалося, що чимало вкрай важливих текстів не потрапили до давно очікуваного видання. На що С. Єфремов зауважив: “... препарованого Коцюбинського давати не годиться” [5, с. 251].

За умов національного піднесення поступово українська книга ставала самоокупною, чим і користувалося багато видавництв. І хоча ціни на друк і папір на початку 1918 р. різко зросли, що не змогло не відбитися на вартості книг, та все ж, як зауважив Г. Дмитренко, українська книжка “... не втратила доброї старої риси — залишалась, як і була — дешевшою від російської” [2, с. 242].

Початок 1918 р. приніс зміни в життя України. Замість Української Народної Республіки було проголошено Українську державу, на чолі

якої стояв гетьман П. Скоропадський. Зміна влади відчувалася як у політичному, так і в культурному житті країни. Керівництво пресою та книгодрукуванням здійснювало Міністерство внутрішніх справ. З травня 1918 р. засновано Бюро преси й Українського Телеграфного агентства, яке очолив відомий публіцист і літературний критик Д. Донцов. Воно зайнялося організацією видавничої справи.

Однією із важливих проблем того часу, яка вимагала негайного вирішення, було створення Українського державного видавництва. П. Скоропадський згадував: “Йшлося про утворення особливого українського видавництва, у якому б друкувалася лише хороша українська література для народу” [7, с. 74]. У червні таке видавництво створили, затвердили його статут. Своїм завданням воно вбачало “...видання та розповсюдження серед народу добрих українських книжок та іншої друкованої продукції”, ставилася мета “... засипати українське село гарними українськими книжками — художніми, популярними, науково-популярними, дитячими. Та не тільки село, а й українську людність взагалі” [7, с. 74].

Гетьманський уряд виділив величезні суми на ці потреби. Книги друкувалися багатотисячними тиражами. Найбільше видавалося підручників для шкіл. До роботи в Державному видавництві залучили таких відомих українських діячів, як П. Стебницький, О. Лотоцький, О. Саліковський, Б. Лазаревський та ін.

Водночас держава стимулювала ввезення з-за кордону книг, надрукованих українською мовою. Було навіть ухвалено закон, за яким скасовувалося мито на закордонні видання українських книг, нот і карт. Цей закон діяв до 1 червня 1919 р. і стосувався всіх, без винятку, українських видань, з якої б країни вони не завозилися.

Видавничий рух у 1918 р. почав набирати високих темпів. Поряд із державним швидко розвивалося приватне книгодрукування. Найбільш продуктивними були “Книгоспілка”, “Час”, “Дзвін”, “Вернигора”, “Дніпросоюз”, “Друкарь”, “Серп і молот”, “Криниця” та ін. Існували також партійні видавництва, хоча у порівнянні з 1917 р. їхня кількість дещо скоротилася: з 17 до 14 [7, с. 78].

Усього ж у 1918 р. налічувалося 104 українських видавництва, хоча це не остаточні дані, оскільки ще чимало організацій, які займалися випуском друкованої продукції, були просто не зареєстровані. Частка їхньої продукції сягала 64,4 відсотка від загальної кількості назв [6, с. 22]. Дуже цінний у цьому контексті поданий у 16 числі за 1918 р. журналом “Книгар” повний список українських видавництв і видавничих товариств, зареєстрованих на цей час.

Деякі з цих видавництв мали свої представництва в кількох містах (“Видавництво Українських Січових Стрільців” у Львові та Києві), а інші взагалі знаходились за межами України (видавництво Союзу

Визволення України у Відні). Але, як правило, вони зосереджувались у великих культурних центрах. Наприклад, у Києві їх було 58, Катеринославі — дев'ять, Полтаві — шість тощо.

Окрім українських, існували і видавництва, які випускали продукцію іншими мовами. Найбільше з них видавали російськомовні книги. Але в порівнянні з 1917 р. їх кількість зменшилася до 35 [10, с. 7]. Тому й частка видрукованої ними продукції також зменшилася. Так, протягом року видано 1526 назв видань, з них 1084 — українською мовою, 386 — російською, 56 — іншими мовами [7, с. 79].

На початку червня 1918 р. частина українських видавництв об'єдналися в “Український видавничий союз”, а Міністерство освіти виділило багатьом з них значні безпроцентні позички. Книги почали виходити мільйонними накладами — кількість українських книг, що друкувалися протягом року, набагато перевищувала показник за все попереднє десятиріччя.

Серед проблем, які залишалися невирішеними на той період, — наявність високих тарифів за перевезення книг, затримування книжкових вантажів на залізницях. З цього приводу, скажімо, дирекція товариства “Час” у Києві надіслала до Міністра шляхів (жовтень, 1918) лист, у якому зазначалося: “Урядом не звернуто потрібної уваги на те, щоб найскоріше зв'язати продуцента книги з її споживачем” [7, с. 79].

Наприкінці 1918 р. в Україні знову відбулися політичні зміни. Гетьманат повалено. До влади прийшла Директорія. Відновила Українська Народна Республіка. Хоча при владі Директорія перебувала не так довго, бо, атакована білогвардійцями та більшовиками, змушена була покинути Київ і переїхати до Вінниці, а далі — Проскурова та Кам'янця-Подільського, та за цей час устигла чимало зробити для національного культурного життя взагалі та видавничої справи зокрема. 1 січня 1919 р. Директорією прийнято Закон про державну мову. У цьому важливому документі зазначалося, що державною мовою в Україні є українська і вона обов'язкова для вжитку в усіх урядових та громадських організаціях.

Тоді ж утворилося Міністерство преси і пропаганди, яке ставило за мету “... допомагати всіма моральними і матеріальними засобами найактивнішому розвитку публіцистично-літературної творчості та зміцненню серед українського народу національно-культурної і політичної свідомості через поширення для широких верств населення часописів, журналів, періодичних і неперіодичних видань, книжок і других форм друкованої продукції” [7, с. 133].

24 січня 1919 року Директорія УНР затвердила Закон “Про утворення Головної Книжної Палати в м. Києві”, завдання якої — реєстрація всієї друкованої продукції, її наукове систематизування та обмін книжками з іншими книжними інституціями. Для досягнення цих

цілей Директорія прийняла Закон “Про обов’язкову надсилку друкарнями, літографіями, металографіями та іншими подібними закладами до Повітових Комісарів примірників всіх видань”: усі видавничі організації мали подавати для державної реєстрації та розподілу одинадцять примірників своїх видань.

У лютому було прийнято Декрет про утворення Управління преси й інформації. Це Управління розробило проект Закону “Про попередню цензуру витворів друку на час воєнних подій” і внесло його у серпні 1919 р. на розгляд Ради народних міністрів. Відповідно до Закону, цензурі підлягали “...всі періодичні і неперіодичні часописи і журнали, відозви і карти; не підлягали цензурі всі видання Центральних урядових установ і Академії наук, університетів, інших навчальних закладів” [7, с. 135].

Окрім того, всі друкарні, літографії та цинкографії, друкарські майстерні тощо на території УНР підпорядковувались Управлінню преси й інформації.

Та все ж найбільше було потрібно в цей час підручників та інших наукових видань для шкіл. Тому Уряд виділив з Державної скарбниці Міністерству народної освіти 10 млн. грн. на видання підручників, а також книжок для шкільних, прилюдних, громадських книгозбірень, що здійснювали національну дошкільну, шкільну та позашкільну освіту. Одноразову допомогу у сумі 50 тис. грн. отримало “Благодійне Товариство видання загальнокорисних та дешевих книжок”.

Для друку підручників використовувалися навіть закордонні видавництва. Так, у жовтні 1919 року Міністерство народної освіти утворило Педагогічну місію у Відні на чолі з письменником А. Крушельницьким, завданням якої було організувати друкування книг для шкільного вжитку, закупити навчальне приладдя. Ось як про це писав сам А. Крушельницький: “Я тепер сиджу у Відні і працюю над друком шкільних книжок для України... Я тепер працюю як представник товариства “Українська Книжка” [7, с. 137]. Та невдовзі ця місія припинила свою діяльність через брак коштів.

Взагалі в цей час чимало видавничих осередків перебували в скрутному фінансовому становищі, адже навколо вирувала війна. Тому Міністерство преси і пропаганди надавало матеріальну допомогу українським видавництвам, спочатку у лютому 1919 року на суму 62 млн. 300 тис. грн., а потім з 1 вересня до 26 жовтня 1919 р. — 24,4 млн. грн. У січні 1920 р. Міністр народної освіти і сповідань І. Огієнко розпорядився виділити ще 23,6 млн. грн.

Незважаючи на важке політичне становище, уряд УНР намагався всіляко підтримувати національну видавничу індустрію. Проте статистичні дані свідчать, що кількість назв друкованої книжкової продукції за цей час у порівнянні з 1918 р. зменшилася на 112 одиниць,

а відсоток українськомовних назв знизився до 47 проти 64,4 у 1918 р. [7, с. 81].

На нашу думку, таку ситуацію не можна списувати лише на провину чи прорахунки Директорії. Це був час політичної нестабільності, економічної розрухи. До влади приходили переважно ворогуючі сторони. Вони теж видавали свої закони, які мали той чи інший вплив на політичне і культурне життя взагалі, і на стан книговидавничої справи, зокрема. Так, під час денікінської окупації було анульовано всі закони, видані попередньою владою. Почався жорстокий наступ на українську державність і культуру. Нова влада прагнула знищити будь-які прояви національної ідеї: заборонила всі вивіски українською мовою, у приміщеннях українських видавництв і книгозбірень розквартирувалися солдати Добровольчої армії.

З 1 серпня 1919 р. військовий губернатор видав наказ №20 про вилучення і знищення будь-якої антидержавної літератури. У багатьох українських видавництвах (“Час”, “Друкар”, “Вернигора”, “Дзвін”) було пограбовано весь книжковий запас. Вилучалися навіть книги, дозволені за царської Росії. З цього приводу українська газета “Промінь” писала, що “нова цензура над українською книжкою тяжча, ніж була навіть царська” [7, с. 151].

Непростою виявилася ситуація і в період встановлення радянської влади. В Україні більшовики тричі приходили до влади: грудень 1917 р. — березень 1918 р., січень-серпень 1919 р., з грудня 1919 р. І кожен із цих періодів мав свій вплив на українське книговидання.

У грудні 1917 р. створюється Народний комісаріат у справах освіти, який керує виданням книг, журналів і часописів, запроваджується радянська цензура друку. У січні 1918 р. видається постанова комісара у справах друку Харківської ради робітничих і селянських депутатів “Про сприяння розповсюдженню радянських видань і обмеження буржуазної преси”, згідно з якою дозволяється продаж лише тих творів друку, що активно підтримували радянську владу. Розповсюдження всіх інших друкованих видань каралося судом військового трибуналу. Активно проводилася націоналізація приватних друкарень, утворювалися нові більшовицькі видавничі осередки.

Черговий прихід більшовиків до влади ознаменувався утворенням Українського центрального агентства з постачання та розповсюдження творів друку. Він здійснював керівництво розповсюдженням усіх видань, що виходили в Україні, а також тих, що надходили з Російської Федерації, організовував постачання творів друку на фронт, до культурно-освітніх і поштово-телеграфних установ, а також сприяв відкриттю книгарень, міських книжкових кіосків тощо.

При Наркомосі було утворено Видавниче бюро (18 січня 1919 р.), що координувало видавничу діяльність усіх відділів комісаріату. Плану-

вався друк радянських підручників, книжок для навчальних закладів України. Особлива увага приділялась агітаційній літературі, яка мала зміцнити у свідомості людей ідеї революційно-комуністичного будівництва. Тобто видавнича справа розглядалась як ділянка радянської пропаганди.

Вцілому ж більшовики України в усьому копіювали більшовиків Російської Федерації. Тому й не дивно, що коли в Росії було створено Держвидав при Центральному Виконавчому Комітеті, тобто відбулася централізація видавничого процесу, аналогічну ситуацію спостерегаємо і на українських теренах. У травні 1919 р. проголошена постанова радянського уряду “Про об’єднання всіх окремих радянських видавництв у Всеукраїнське видавництво”. Та всього задуманого в цей час червоної владі не вдалося втілити у життя. Україну захопили білогвардійські війська, і влада Рад була скасована.

Остаточне встановлення радянської влади відбулося в грудні 1919 р. Фактично це був уже початок кінця Української революції як в політичному, так і культурному житті України. Посилилися процеси націоналізації та централізації видавничої справи. Цьому сприяло утворення у серпні 1920 р. Всеукраїнського державного видавництва (ВДВ) при Всеукраїнському центральному виконавчому комітеті. ВДВ керувало видавничою діяльністю всіх відомств, у т. ч. військових, кооперативних і громадських організацій.

У вересні 1920 р. публікується постанова Кооперативного комітету УСРР “Про об’єднання кооперативно-видавничої справи в республіці”. Згідно з нею ліквідувався заснований ще в 1917 р. Дніпросоюз — один з найважливіших центральних кооперативних союзів України в добу її визвольних змагань. Натомість утворювалася Вукоопспілка — Всеукраїнська спілка споживчих кооперативних організацій. Тому всі кооперативні книговидавництва — “Жизнь”, “Криниця”, “Союз”, “Рух”, “Дзвін”, “Час” тощо — стали підпорядковуватися новоутвореній видавничій секції Вукоопспілки [7, с. 158].

Усе це не дуже добре впливало на стан видавничої справи. Цілком закономірно, що в 1920 р. спостерігається спад кількості друкованої продукції, який продовжується і у 1921 р.

Період визвольних змагань українського народу за свою політичну і культурну незалежність на цьому завершився. Він не пройшов даремно, адже Україна за цей час зробила рішучий крок уперед у своєму розвитку, в усвідомленні свого “я”, того, що українці — це окремий народ, а не додаток до “старшого брата”. І це добре видно на прикладі української друкованої продукції доби УНР.

Найяскравіше це відображають дані Всеукраїнської виставки друку (1923 р.), зібрані і систематизовані Інститутом українського книгознавства за період з 1917 р. до першої половини 1922 р. Згідно з

ними, протягом 1917 — 1919 рр. відбувається різке зростання кількості друкованої продукції як з погляду кількості назв, так і накладу. Наприклад, у 1917 р. маємо 1373 назви накладом 12 448 316 примірників, у 1918 р. — 1526 і 10 260 374, 1919 р. — 1414 назв і 13 022 995 примірників відповідно. На 1920 р. припадає спад друкованої продукції як за назвами, так і за накладом, який продовжувався й надалі. Наведемо дані лише 1920 р.: 860 назв і 6 999 445 примірників [8, с. 66].

Щодо мови друкованих видань, то протягом 1917–1920 рр. маємо таку ситуацію: українською видавалося у цих роках, відповідно, 747, 1084, 665, 457 назв, російською — 452, 386, 726, 369, іншими мовами — 174, 56, 23, 34 відповідно. Всього різними мовами за ці роки видано 1373, 1526, 1414, 860 [8, с. 66].

Зіставивши ці дані з цифрами за попередній період, бачимо, що вже в 1917 р. кількість видрукованих видань у порівнянні з 1908–1914 рр. зросла у сім разів, а в порівнянні з 1915–1916 рр. — аж у 18 разів. За накладом — також відчутне збільшення: у 17–18 разів. Частка українськомовних видань зросла у три з половиною рази. І це при тому, що протягом майже всього 1917 р. Україна все ще залишалася фактично автономією у складі Російської імперії.

Висновки

1. З початком 1917 року відбувається розквіт національного книгодрукування у порівнянні з попередніми роками незалежно від політиків, які приходили до влади.

2. Усі проукраїнські уряди розуміли важливість друкованого слова для національного становлення держави, а тому на законодавчому рівні усіяко намагалися сприяти підтримці українського книгодруку, особливу увагу приділяючи шкільним підручникам та художній літературі.

3. Незважаючи на скрутне фінансове становище, більшість урядів допомагали фінансово видавництвам, сприяючи таким чином розвитку українськомовного книговидання не лише всередині країни, а й за її межами.

4. Пік росту українськомовних видань як за назвами, так і накладами припадає на 1918–1919 рр. На нашу думку, це результат продуманої протекціоністської політики українських урядів за часів Центральної Ради та Гетьманату у сфері друку. Натомість уже на 1919 р. помічається зростання сегменту російськомовної друкованої продукції, яке стабільно стверджується уже у 20-х роках. Це період спочатку тимчасового, а потім і постійного перебування при владі більшовицького уряду. Під час же визвольних змагань українська книжка зуміла вийти на українських теренах на перше місце. У 1911 р. вона була лише на дев'ятому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айзеништок І. Українська журнальна бібліографія // Книга. 1923. — №3. — С. 7–9.
2. Дмитренко Г. Ціна на книгу // Книгарь. 1918. — №5. — С. 239–243.
3. Дорошенко Д. Українське письменство в 1917 році // Нова рада. 1918. 10 січня.
4. Єфремов С. Голод на книжку // Книгарь. 1917. — №2. — С. 52–54.
5. Єфремов С. Про пошану до книги // Книгарь. 1918. — №5. — С. 251–253.
6. Ігнатієнко В. Українська книжка й преса в історичному розвитку // Книга. 1923. — №3. — С. 3–6.
7. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923). К.: Логос. 1996. — 344 с.
8. Книжкова продукція на Україні в 1917–1922 рр. // Книга. 1923. — №2. — С. 66–67.
9. Меженко Ю. Українська книжка часів Великої революції // К. 1928. — 32 с.
10. Національні схованки друкованого слова // Книгарь. 1917. — №2. — С. 105–107.
11. Пакуль Н. Книга. М. — 1929. — 125 с.
12. Постернак С. Из історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917–1919 рр. К. 1920. — 114 с.

REFERENCES

1. Aizenshtok, I. (1923). Ukrainiska zhurnalna bibliohrafiia [Ukrainian journal bibliography]. Knyha, №3, pp. 7–9 (in Ukrainian).
2. Dmytrenko, H. (1918). Tsina na knyhu [Price per book]. Knyhar, №5, pp. 239–243 (in Ukrainian).
3. Doroshenko, D. (1918). Ukrainske pysmenstvo v 1917 rotsi [Ukrainian Literature in 1917]. Nova rada (in Ukrainian).
4. Yefremov, S. (1917). Holod na knyzhku [Hunger for a book]. Knyhar, №2, pp. 52–54 (in Ukrainian).
5. Yefremov, S. (1918). Pro poshanu do knyhy [About respect for the book]. Knyhar, №5, pp. 251–253 (in Ukrainian).
6. Ihnatiienko, V. (1923). Ukrainska knyzhka y presa v istorychnomu rozvytku [Ukrainian book and press in historical development]. Knyha, №3, pp. 3–6 (in Ukrainian).
7. Kivshar, T. (1996). Ukrainskyi knyzhkovyi ru kh yak istorychne yavyshe (1917–1923) [Ukrainian book movement as a historical phenomenon (1917–1923)]. Kyiv: Lohos, p. 344 (in Ukrainian).
8. Knyzhkova produktsiia na Ukraini v 1917–1922 rr. [Book production in Ukraine in 1917–1922]. (1923). Knyha, №2, pp. 66–67 (in Ukrainian).
9. Mezhenko, Yu. (1928). Ukrainska knyzhka chasiv Velykoi revoliutsii [Ukrainian book of the times of the Great Revolution]. Knyha, p. 32 (in Ukrainian).
10. Natsionalni skhovanky drukovanoho slova [National caches of the printed word]. (1917). Knyhar, №2, pp. 105–107 (in Ukrainian).
11. Pakul, N. (1929). Knyha [The Book]. (N. p.), p. 125 (in Ukrainian).
12. Posternak, S. (1920). Iz istorii osvithnoho ru khu na Ukraini za chasy revoliutsii 1917–1919 rr. [From the history of the educational movement in Ukraine during the times of the 1917–1919 revolution]. Kyiv: (N. p.), p. 114 (in Ukrainian).

UKRAINIAN BOOK AS THE MEANS OF NATIONAL CULTURAL RENEWAL IN THE 1917–1920s: THE ASPECT OF STATE SUPPORT OF THE PRINTING

Hrynivskyi Taras,

Candidate of Sciences (Social Communication)

Chernivtsi Yu. Fedkovych National University

---

2 М. Kotsiubynskyi str.
58012, Chernivtsi, Ukraine
e-mail: taraskone@gmail.com

The author of the article studies the processes taking place in publishing in Ukraine at the time of Ukrainian revolution, analyzes positive and negative tendencies, problems, failures and factors that caused them. The author sets and carries out the tasks to analyze the situation with national publishing in the 1917–1920s, to formulate the key-aspects in publishing sphere of state policy of different governments, to specify the results of government programs implementation. The beginning of the 1917th witnesses stormy growth of national publishing if compared with previous years, no matter which politicians came to power.

All the pro-Ukrainian governments understood the importance of printed word for national statehood development and made every effort to support Ukrainian publishing, paying special attention to schoolbooks and belles-lettres. Notwithstanding extreme financial situation, the majority of governments tried to support publishing houses, facilitating the development of Ukrainian-language book publishing not only in the country itself, but beyond its borders as well.

The author of the article states, that the 1918–1919s were the most fruitful years for Ukrainian language book publishing due to well-thought-out protectionist policy of Ukrainian governments in the times of Central Council (Rada) and Hetmanship . Starting with 1919 one can observe the growth of Russian-language printed products segment and in 1920 its development becomes stable. This is the period when Bolsheviks came to power.

Key word: *Ukrainian publishing, state support of publishing, publishing statistics.*